

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Коркач І.В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена аналізу розвитку державних фінансів України та зарубіжних країн. Розглянуто особливості розвитку державних фінансів. Запропоновано заходи реалізації, які мають сприяти стабілізації державних фінансів.

Ключові слова: державні фінанси, державний бюджет, місцевий бюджет, децентралізація, державні інвестиції.

Постановка проблеми. Державні фінанси відіграють важливу роль у розвитку країни. Ринкова економіка потребує не тільки державного регулювання, а й державного фінансування широкого кола програм, спрямованих на підтримку конкурентоспроможності бізнесу, забезпечення стандартів життєдіяльності громадян, проведення комплексних реформ, націлених на оновлення економічної системи в цілому. Ця роль зростає в періоди поглиблення кризових явищ у економіці, реалізації програм економічного зростання, проведення структурної перебудови господарського комплексу країни, впровадження інноваційної моделі розвитку економіки, створення адекватної системи міжнародного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку державних фінансів України присвячено праці відомих вітчизняних науковців, а саме С.С. Гасанова [1], В.П. Кудряшова [4], І.О. Луніної [5], О.О. Молдован [6], І.Я. Чугунова [12] та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженню даній темі приділяється недостатня увага. У працях вітчизняних науковців містяться дещо спрощені визначення державних фінансів, мало пристосовані для використання на практиці. Державні фінанси не виділяються як окрема, порівняно самостійна сфера в рамках економічного сектору країни. Недостатньо чіткою є класифікація основних складових державних фінансів і функцій, які покладаються на дану сферу в цілому та її окремі елементи.

Метою написання статі є аналіз стану розвитку державних фінансів в Україні та зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні державні фінанси України опосередковують майже 70% від усіх фінансових ресурсів і містять різні фінансові інституції, за допомогою яких держава здійснює свою фінансову діяльність. Державні фінанси охоплюють державний бюджет, централізовані та децентралізовані фонди цільового призначення, фінанси підприємств і організацій державної власності, державний кредит, державне страхування.

Усі ланки державних фінансів мають власну сферу функціонування, однак вони тісно пов'язані між собою. Основу державних фінансів становлять фінанси підприємств державної власності. Тут створюється понад 55% від валового внутрішнього продукту, який є головним об'єктом фінансових відносин. За умов розвитку ринкової економіки частка державного сектора зменшуватиметься, однак ще тривалий час цьо-

му сектору належатиме визначальна роль у процесах розподілу й перерозподілу, що здійснюються за допомогою фінансів [8].

Головне призначення державних фінансів – сприяти через різноманітні фінансові інституції успішному економічному і соціальному розвитку держави, забезпеченню прав і свобод людини. Досліджують цього через методи і форми мобілізації фінансових ресурсів у розпорядження держави та використання їх на цілі розвитку економіки, забезпечення соціальних гарантій населенню, утримання армії, органів усіх ланок влади.

Необхідність державних фінансів зумовлена тим, що за будь-якого типу економічних відносин основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, які не можуть бути задоволені через ринковий механізм, тобто через попит і пропозицію, а також особисто кожним громадянином у зв'язку з відповідними об'єктивними причинами. До них слід віднести структурну перебудову економіки, боротьбу з монополізмом, захист навколишнього середовища, захист тих громадян, які з'являються на ринку в ролі споживачів (інваліди, діти, престарілі), проведення фундаментальних наукових досліджень, загальну освіту, підготовку кадрів, соціальне забезпечення і страхування, охорону здоров'я тощо [10, с. 64-67].

Питання визначення змісту і складових державних фінансів є дискусійними. Вони не мають однозначного трактування в працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Нерідко їх розгляд зводиться до визначення підходів, які мають дещо загальний характер та потребують подальшої конкретизації. До того ж у чинних законодавчих документах України не наводиться визначення змісту державних фінансів. Відсутні також поняття змісту й класифікації державного фінансового сектору.

Діяльність держави у фінансовій сфері здійснюється певними суб'єктами (інститутами), яким передаються (в порядку, регламентованому законодавством) відповідні повноваження від імені держави. Такі операції охоплюють діяльність суб'єктів із певними об'єктами. Суб'єкти сфери державних фінансів проводять операції із залучення, розподілу й використання фінансових ресурсів. Для виконання функцій управління державними фінансами залучається значна кількість суб'єктів. Це не тільки урядові структури, а й менеджмент державних цільових фондів, державних фінансових і нефінансових корпорацій. У виконанні функцій суб'єктів державних фінансів беруть участь також установи й уповноважені особи, котрі здійснюють функції власника (держав-

ви). Зокрема, вони чинять вплив на менеджмент шляхом використання як прямих, так і непрямих методів. До них належать призначення (або рекомендації до призначення) на посади провідних менеджерів, здійснення впливу на прийняття рішень зі стратегічних питань розвитку корпорацій, контроль їх фінансової діяльності тощо.

Центральною ланкою державних фінансів є державний бюджет як централізований грошовий фонд уряду, який він використовує для фінансування реалізації державних функцій. Як зазначає В. Стоян, «бюджет як фінансовий план державних витрат і джерел їхнього покриття відіграє важливу роль у діяльності держави. Він визначає її можливості й пріоритети розвитку, роль і форми реалізації закріплених за нею функцій» [9, с. 97].

У свою чергу Я. Жаліло, деталізуючи зміст, значення та функції бюджету, наголошує: «Державний бюджет має розглядатися не лише як кошторис надходжень і витрат, але насамперед – як засіб забезпечення макроекономічного збалансування та економічного зростання, фінансовий план, який, серед іншого, передбачає відтворення державою умов для власного фінансування у довгостроковому періоді» [2, с. 84].

Фінансисти схильні вважати, що бюджет держави виконує дві функції – розподільну і контрольну. Зокрема, С. Юрій та В. Федосов зазначають, що розподільна функція реалізується через процес концентрації грошових коштів у руках держави і їх використання з метою задоволення загальнодержавних потреб; контрольна функція дає змогу регулювати і слідкувати, наскільки своєчасно і повно фінансові ресурси надходять у розпорядження держави, як фактично складаються пропорції в розподілі бюджетних коштів, чи ефективно вони використовуються [11, с. 32].

Водночас Я. Жаліло, зважаючи на специфіку сучасної держави, пропонує більш розширену класифікацію функцій бюджету.

- Фіскальна – полягає у фінансовому забезпеченні основних функцій, які належать до сфери відповідальності держави. Згідно зі світовою практикою до беззаперечних завдань держави відносяться забезпечення зовнішньої та внутрішньої безпеки, підтримка соціально незахищених прошарків населення, забезпечення захисту навколишнього середовища. У країнах з перехідною економікою коло завдань держави суттєво розширюється та містить компенсацію негативного впливу недостатності розвитку ринкових механізмів та браку децентралізованих ресурсів.

- Регулююча – спирається на фіскальне перенаправлення частини ресурсних потоків у країні відповідно до встановлених пріоритетів. Вилучення частини суспільного продукту у вигляді податків та неподаткових надходжень до бюджету дозволяє коригувати використання цього продукту, здійснюючи вплив як на обсяг сукупного попиту, так і на пропорцію між споживанням та нагромадженням в економіці.

- Стратегічна структурна – визначається структурою державного споживання та державних інвестицій і реалізується через вплив на міжгалузевий і міжрегіональний перерозподіл ресурсів усередині країни відповідно до поставлених довгострокових стратегічних пріоритетів.

Зазначена функція набуває особливого значення в перехідних економіках, в яких відбувається суттєва структурна перебудова.

- Стимулююча – виявляється через вплив заходів державної політики на активізацію економічних процесів. Вона полягає в створенні максимально сприятливих умов для ефективної підприємницької діяльності відповідно до закону та національних інтересів країни за допомогою податкових стимулів, субсидій та дотацій, інвестицій у точки зростання тощо [3, с. 29].

Розмір бюджету тісно залежить від обсягу функцій, які взяла на себе держава. Наприклад, скандинавські країни, що наразі залишаються прихильниками реалізації на практиці концепції суспільства добробуту, характеризуються високою питомою вагою державного сектору у структурі ВВП, найвищою у світі заробітною платою за годину роботи, великим соціальним пакетом, що включає допомогу з безробіття, тривалу відпустку матері для догляду за дитиною, безкоштовне медичне обслуговування, безкоштовну освіту тощо. Проте для реалізації цих функцій потрібні значні фінансові ресурси, тому у скандинавських країнах один з найбільших у світі рівень оподаткування, а рівень перерозподілу ВВП через бюджет перевищує 50%. Натомість США завжди характеризувалися прагненням до обмеження державних функцій, особливо з питань соціальної політики, тому рівень перерозподілу ВВП через бюджет складає менше ніж 30%.

Досить часто центральний бюджет поєднує обидва підходи. Показовим прикладом є Україна.

Попри наявність спільних базових рис, бюджет як інститут має суттєві відмінності у різних країнах.

Перша відмінність стосується структури бюджету. Одні країни включають до нього всі доходи та видатки (в тому числі системи соціального захисту), інші – поряд з центральним фондом мають низку потужних юридично відокремлених позабюджетних фондів.

Зокрема, уряди Мальти та Великобританії контролюють через центральний бюджет понад 90% загальних доходів, що мобілізуються в державі, тоді як Естонія, Німеччина, Бельгія – лише близько третини. Натомість 52,3% загальних державних доходів у Франції, 40,4% у Словаччині, 39,9% у Бельгії, 38,3% у Німеччині, 38,2% у Греції знаходяться під управлінням соціальних фондів. У Данії, навпаки, соціальні фонди збирають лише 2% загальних доходів [13].

Друга відмінність полягає у різних підходах щодо формування бюджету. Одні країни в процесі формування бюджету відштовхуються від наявних фінансових ресурсів (так звана система «згори-донизу»), інші, навпаки, пріоритетом визначають обсяг необхідних видатків.

Відмінність у принципах формування бюджету виявляється в абсолютно різних моделях бюджетних систем.

Третя відмінність стосується бюджетного періоду. Так, у Франції, Німеччині, Італії, Бельгії, Голландії, Швейцарії він збігається з календарним роком; у Великобританії, Японії, Канаді бюджетний рік починається з 1 квітня і закінчується 31 березня; у Швеції, Норвегії – з 1 липня до 30 червня, у США – з 1 жовтня до 30 вересня.

Четверта відмінність полягає в різних термінах бюджетного планування. Ми звикли до того, що бюджет схвалюється на один рік. Водночас з 60-х років XX ст. унаслідок розвитку програмування як однієї з форм державного регулювання економіки поряд з однорічними бюджетами у багатьох країнах почали запроваджуватися бюджети на кілька років вперед.

П'ята відмінність стосується різних ступенів децентралізації бюджету. В більшості країн бюджетна система є децентралізованою, тобто, окрім державного бюджету, передбачається функціонування місцевих бюджетів, що

включають бюджети місцевого самоврядування. Водночас у різних країнах місцеві бюджети відіграють неоднакову роль. Для прикладу: в Швеції місцеві органи влади збирають 34,7% загального обсягу мобілізованих доходів в державі, в Ісландії – 25,9%, у Данії – 24,8%, у Фінляндії – 22,0%. Натомість у Греції місцеві органи влади отримують лише 0,8% доходів, на Кіпрі – 1,3%, в Естонії – 2,8%, у Румунії 3,2%, у Нідерландах – 3,3%, у Болгарії – 3,4% [13].

Бюджетні системи, особливо в розвинених країнах, в останні 40–50 років зазнали серйозних реформ. Навряд чи можна констатувати, що

вони рухаються в напрямі універсалізації чи гармонізації, проте окремі ідеї набувають популярності в значній кількості країн. Такі зміни хоч і не є глобальними, проте їх можна позначити як такі, що задають тренди в розвитку бюджетних систем світу [7, с. 62].

Висновки. На сьогоднішній день особливого значення набувають питання розвитку державних фінансів.

Стабілізації державних фінансів України має сприяти реалізація таких заходів: проведення послідовної політики зі скорочення зовнішнього суверенного боргу та посилення контролю використання запозичених фінансових ресурсів; моніторинг та підтримка безпечного рівня гарантійних зобов'язань уряду, включаючи зобов'язання за кредитами, отриманими від міжнародних фінансових організацій; оптимізація структури золотовалютних резервів України з урахуванням динаміки розвитку європейської валютно-фінансової системи; підвищення ефективності управління борговими зобов'язаннями суб'єктів державного сектору, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; скорочення дефіциту державного бюджету впродовж наступних років.

Список літератури:

1. Гасанов С.С. Досвід ЄС з антикризового управління державними фінансами та його використання в Україні / С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов, Р. Л. Балакін // Фінанси України. – 2014. – № 7. – С. 17-30.
2. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.
3. Жаліло, Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2003. – 368 с.
4. Кудряшов В. П. Державні фінанси в період проведення реформ / В. П. Кудряшов // Фінанси України. – 2012. – № 1. – С. 41-57.
5. Луніна І. О. Проблеми й перспективи розвитку системи державних фінансів в Україні / І. О. Луніна // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 3-12.
6. Молдован О. О. Стратегія реформування системи державних фінансів України: завдання, пріоритети, механізми: аналіт. доп. / О. О. Молдован. – К.: НІСД, 2014. – 48 с.
7. Молдован О. О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ: монографія / О. О. Молдован. – К.: НІСД, 2011. – 380 с.
8. Становлення та розвиток державних фінансів України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/35/2359.html>.
9. Стоян, В. Бюджет і бюджетна політика держави / В. Стоян // Світ фінансів. – 2005. – Вип. 1. – С. 95–101.
10. Феценко Л. Фінанси: Навчальний посібник / Лариса Феценко, Павел Проноза, Любов Меренкова; М-во освіти і науки України, Харківський держ. екон. ун-т. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2003. – 209 с.
11. Фінанси: підручник / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
12. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку: монографія / І. Я. Чугунов, Я. Я. Дьяченко, В. І. Міщенко та ін.; за ред. І. Я. Чугунова. – К., 2009. – 848 с.
13. Taxation trends in the European Union – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm.

Коркач І.В.

Львівський національний університет імені Івана Франко

РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ УКРАИНЫ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Аннотация

Статья посвящена анализу развития государственных финансов Украины и зарубежных стран. Рассмотрены особенности развития государственных финансов. Предложены меры реализации, которые должны способствовать стабилизации государственных финансов.

Ключевые слова: государственные финансы, государственный бюджет, местный бюджет, децентрализация, государственные инвестиции.

Korkach I.V.

Lviv National University named after Ivan Franko

THE DEVELOPMENT OF PUBLIC FINANCES OF UKRAINE AND FOREIGN COUNTRIES

Summary

This article analyzes the development of public finances of Ukraine and foreign countries. The peculiarities of development of public Finance, the proposed implementation measures. Which should contribute to the stabilization of public finances.

Keywords: public Finance, state budget, local budget, decentralization, public investment.